

ELIAS LÖNNROT JA IISAKKI PIETIKÄINEN

Hyvät Pietikäiset. Me aloitimme tämän Pietikäispäivän aamulla Piekkälänniemestä. Siellä Piekkälänniemessä oli 194 vuotta takaperin, heinäkuun puolessavälissä myös eräänlainen Pietikäispäivä. Siellä kohtasivat Elias Lönnrot ja Iisakki Pietikäinen.

Käydessään kesällä 1831 Pielavedellä toisella runonkeruumatkallaan 29-vuotias Lönnrot oli suomalaisille varsin tuntematon. Hän oli suorittanut 1827 Turun yliopistoon filosofian kandidaatin tutkinnon, muinaisten suomalaisten jumalasta Väinämöisestä oli aiheena. Sitten hän siirtyi lääketieteelliseen tiedekuntaan, josta valmistui 1830 kandidaatiksi. Talvella 1831 Lönnrot oli ollut Helsingissä perustamassa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa, joka myönsi hänelle 100 ruplan apurahan toista keruumatkaa varten. Lönnrot aikoi pohjoista tietä Vienan lääniin, kulkien Rautalammin, Pielaveden ja Iisalmen kautta Kajaanin kihlakuntaan. Matka alkoi 28.5.1831. Se oli Lönnrotin epäonnistuneimpia matkoja ja tulokset vähäisiä. Alkutaipaleella häntä viivästytti ankara vilutauti, elokuun alussa Kiannan pappilassa hänet tapasi lääkintöhallituksen kirje, jossa runonkerääjää käskettiin takaisin Helsinkiin taistelemaan Aasiasta levinnyttä koleraepidemiaa vastaan. Kun matka näin keskeytyi ilman omaa syytä, Lönnrot ei ottanut SKS:n myöntämää apurahaa vastaan.

Lönnrotin matkat -teoksessa (1902) toisen keruumatkan luku on katkelmallinen: yhtenäinen kuvaus Rautalampi-Pielavesi-taipaleesta ja sen jälkeen on tilapäisiä muistiinpanoja ja erillisiä lauseita. Ei sanaakaan Iisakki Pietikäisestä. Mutta Lönnrotin päiväkirjasta käy ilmi, että ensivaikutelmat Pielavedestä olivat miellyttäviä. ”Poikkesin muutamiin taloihin, ja huomasin joka paikassa, että rahvaan asunnot ovat täällä puhtaat ja siistit. Heidän juomahaarikkansa, joita erittäin kuumen päivän vuoksi usein tulin käyttäneeksi, olivat sangen puhtaat. Pirttien seinät ovat Savon ja Karjalan yleisen tavan mukaan valkeiksi höylätyt hieman yli miehen pituuden lattiasta. On minun myös mainitseminen, että näistä lakeisilla varustetuista pirteistä vähitellen ruvetaan luopumaan. Useimmat, jotka rakentavat itselleen uuden asuintuvan, tekevät siihen savutorven, joka johtaa savun ulos, niin ettei se tunge sisälle tupaan.”

Vuonna 1934 *Kalevalaseuran vuosikirjassa* julkaistiin Aarne Anttilan artikkeli ”Lisätietoja Elias Lönnrotin toisesta tutkimusmatkasta v. 1831.” Se on hieno ja kiinnostava tietopaketti. Juhannuksen alla, kesäkuun 21. päivänä Lönnrot tuli Pielaveden pappilaan. Hän tapasi kirkkoherra A. F. Neoviuksen, joka tunsi hänet. ”Aina Helsingistä lähdettyäni olin ollut jokseenkin vieraiden luona; nyt katsoin olevani kotona. En kuitenkaan vielä aavistanut, että tulisin viipymään tässä talossa

kokonaista kolme viikkoa”, kirjoitti Lönnrot. Hän unohti vasta väistyneen vilutautinsa (jota oli potenut Rautalammilla), ui, joi pari totilasia, otti seuraavana aamuna lämmitettyä viinaa, kydetti suota, sytytti ja poltti kaskea, repi aitoja ja ui sen päälle järvessä ”yhtä nokisena kuin hikisenä ja väsyneenä”. Illalla tuli uusi vilutaudin kohtaus, se ilmeni totia juodessa. Seuraavana päivänä, 23.6. Lönnrot oli kutsuttu johtaja Stenfäldtille. Hän joi punssia myöhäiseen iltaan ja söi ”päivällisen, johon kuului varmasti 10 ruokalajia”. Paluumatkalla kirkkoherra ja hänen vieraansa osallistuivat seurueineen valtavan suuren juhannuskokon polttoon. Meno oli railakasta, vieraita kestittiin punssilla ja totilla, rahvasta viinalla.

Seuraavana aamuna menttiin jumalanpalvelukseen, jonka jälkeen Lönnrotia alkoi taas viluttaa. Juhannusjuhlinta pastori Henrik Johan Lyran luona jäi kesken. Lönnrot ei ennättänyt nauttia kuin 5 tai 6 ruokalajia, kun vilutaudin takia piti lähteä pois. Heinäkuun 14. päivänä Lönnrot lähti Pielaveden pappilasta. Kirkkoherra Neovius saatteli häntä puoli peninkulmaa Haapakoskelle, ”jossa oli mylly ja myllärin torppa kauniilla paikalla”. Matka jatkui edelleen puoli peninkulmaa Tikkalanniemeen, josta Lönnrot soudettiin ½ neljännestä Piekkälänniemeen. Siellä hän vietti yön.

Lönnrot kertoi kohtaamisesta Iisakki Pietikäisen kanssa matkakertomuksessaan: ”Seuraavana aamuna (15.VII) soudin lahden yli ja astuin sitten ½ neljännestä löytääkseni pojan, joka kuulemma oli sepittänyt muutamia runoja. Otin hänet mukani Piekkälänniemeen, jonne olin jättänyt reppuni kirjoitustarpeineen. Pojan nimi oli Isaac Piehkiäinen, ja hän näytti olevan noin 15–16 vuoden vanha. Ne runot, jotka häneltä sain, todistavat kaikki hyvää taipumusta vanhaan runouteen ja ovat (todellakin) paremmin seipitettyjä kuin sivistymättömältä torpparin pojalta voisi odottaa. Satiiriset varsinkin ovat näppäriä ja täynnä purevia hyökkäyksiä niitä henkilöitä kohtaan, jotka ovat niiden aiheina. Syyttä ei siis poika sanonutkaan: ”Jos tietäisivät, että minä näitä täällä nyt kirjoitutan (niin) toki pieksisivät minun.” Kirjoitettuani pojan runot annoin hänelle 24 killinkkiä, josta palkinnosta hän oli ainakin yhtä tyytyväinen kuin runoilija, jolla on ollut onni saada tiede- tai jonkun muun akatemian alempi palkinto. Hän miltei epäröi ottaa vastaan näin huomattavaa summaa sanoen: ”En luullut laulujeni olevan näin paljon arvoisia.”

Lönnrot merkitsi muistiin kolme Iisakki Pietikäisen runoa, jotka olivat Kiitos Keisarillen, Waaraslahden Kaisa ja Runo Ollista ja perehestänsä.

Olisipa ollut mukava olla karpäsenä katsomassa tätä keskustelua. Iisakki ei olisi millään runojansa esittänyt, ja vasta paljolla anomalla ja vaatimalla Lönnrot sai hänet suostumaan. Missähän talossa lienee nämä muistiinpanot tehty? Iisakki sanoi runossaan 1843: Saksmannissa sanelin.

Heinäkuun 17. päivänä Lönnrot jatkoi kirkkoveneellä matkaansa Kiuruvedelle, jonne oli matkaa 2½ peninkulmaa. Sumu oli niin sakea, että seurue sousti harhaan ja eksyi Sulkavalle. Aikanaan päästiin Kiuruveden pappilaan ja sitten Hingunniemeen, jossa oli kirkonisäntä Antti Tikkanen ja juopotteleva kappalainen Anders Tyken, ”meillä iloisessa seurassa oli varsin hauskaa”, muisteli Lönnrot. Seuraavana päivänä he tekivät Tykenin kanssa viiden neljänneksen matkaa Vaaksjärven Saukonniemeen. Tarkoitus oli tavata ja laulattaa runoniekka Juhana Väisästä. Lönnrotille oli jo matkalla kerrottu, ettei Väisänen enää runoja laulaisikaan uskonnollisen herätyksensä vuoksi. Papin tuella Lönnrot sai houkutelluksi Väisäsen lukemaan runoja, vaikka tämä sanoikin, että ”ei nyt tuntoni tuota myöten olisi”. Ei päästy alkua pidemmälle, kun Väisäsen vaimo tuli ja vei miehensä pois. Lönnrotin piti palata niine hyvineen, runot jäivät saamatta.

Elias Lönnrot halusi tehdä suomalaisen talonpojan runoutta tunnetuksi maansa ruotsinkieliselle sivistyneistölle. *Helsingfors Morgonblad* -lehdessä vuonna 1832 julkaistussa kirjoitussarjassa Några nyare Finska Runoförfattare Lönnrot esitteli tunteaansa, lahjakkaimpina pitämiään runoniekkoja. Helmikuussa 1832 vuorossa oli 15-vuotias Isaak Pieksieinen. Lönnrot kertoi pitkähkösti tapaamisesta Pielavedellä, muisteli Iisakin esittäneen runonsa vastahakoisesti. Hän arveli arastelun periytyvän ajalta, jolloin esi-isien perinteiden vaalijoita vainottiin. Suurempi syy oli kuitenkin Iisakin tuntema pelko siitä, mitä sukulaiset ja pitäjäläiset hänen runoistaan sanoisivat. ”Ihmeellistä, että hänen ikäisensä lapsi on voinut niissä oloissa kehittyä sille asteelle, ei pelkästään käsityskyvyssä vaan myös ilmaisukyvyssä, yhtä hyvin kuin runojensa rakennuksessa, joiden lauseet ovat loogiselta oikeellisuudeltaan moitteettomia. Arvioitaessa hänen jo kirjoittamia runoja ja vähäistä ikäänsä, pitäisi hänen voida tulevaisuudessa päästä melko pitkälle luonnonrunoilijana.” Näin luonnehti Lönnrot, seitsemän kuukautta Iisakin tapaamisen jälkeen. Liekö Iisakki ollut ensimmäinen Pietikäinen, jota näin kovasti keuhuttiin sanomalehdessä – tosin nimellä Pieksieinen...

MIKÄS TÄMÄ IISAKKI PIETIKÄINEN OLI MIEHIÄN?

Iisakki syntyi maaliskuun 22. päivänä 1810 Pielaveden Vaaraslahdella Räisälänrannan Häkkilän torpassa. Siellä hän asui suurimman osan elämästään. Lönnrot siis erehtyi Iisakin iästä. Kun he tapasivat kesällä 1831, Iisakki ei ollut 15–16-vuotias, vaan oli jo täyttänyt 21 vuotta. Iisakista ei ole valokuvia eikä suvussa muistitietoa. Oliko hän kenties pienehkö tai hintelä, kun näytti ikäistään nuoremmalta? Iisakin ammatiksi on mainittu eri lähteissä maanviljelijä, torppari tai muonamies.

Iisakin vanhemmat olivat Aatami Olavinpoika Pietikäinen ja Maria Räisänen, joka oli syntyjään Räisälän talon tyttäriä. Kun selaa Aatami Pietikäisen sukupuuta kahdeksan sukupolvea taaksepäin, tullaan jo 1500-luvulle ja sukuhaaran kanta-isään, Nils Pietikäiseen, joka oli uudisraivaaja ja

lapinkorven asuttaja. Nils Pietikäisen pojanpoika oli Lars Nilsinpoika Pietikäinen, jonka asuinpaikka oli Vaaraslahti, Hanhiniemi. Siitä eteenpäin Vaaraslahti on merkitty asuinpaikaksi kaikille sukuhaaran miehille Iisakkiin asti, kaikki olivat viljelijöitä. Lars on ollut sukuhaarassa suosittu nimi, neljästä sukupolvesta peräkkäin löytyy Lars Larsson eli Lauri Laurinpoika.

Vappu Nuutinen lähetti ystävällisesti muutamia vuosia sitten tietoja Iisakin suvusta. Aatamin isä, 1734 syntynyt Piekkälän Olli Laurinpoika Pietikäinen (Iisakin isoisä) oli tullut rengiksi Harjulaan, Vaaraslahti 3:een ja mennyt naimisiin Häkkilän torpan Riitta Juhontytär Herrasen kanssa. Häkkilän Aatami Pietikäinen, siis Iisakin isä, avioitui Harjulan Jaakko Jaakonpoika Räisäsen tyttären Maria Räisäsen kanssa vuonna 1800. Maria oli ilmeisesti heikkonäköinen ja hänen sisarensa sokea. Iisakki oli Aatamin ja Marian perheen viidestä lapsesta toiseksi nuorin. Iisakin vanhimmat sisarukset Brida ja Jaakob kuolivat pieninä, heitä Iisakki ei myöhemmin syntyneenä ennättänyt nähdä. 1808 syntynyt Gretha ja 1817 syntynyt Anna varttuivat aikuisiksi ja menivät naimisiin. Maria-äiti kuoli 58-vuotiaana syyskuussa 1831. Kertoikohan Iisakki äidilleen, että Helsingin herra kävi häntä laulattamassa? Aatami kuoli 1834, 69-vuotiaana. Iisakki oli isänsä kuollessa 24-vuotias, ja joutui ilmeisesti ottamaan vastuun torpan töistä.

Iisakki kävi vuonna 1826 rippikoulun. Hän meni 23-vuotiaana, vuonna 1833 naimisiin Anna Kaisa Tapanintytär Saastamoisen kanssa, joka oli syntyisin Pielaveden Sulkavanjärven Lappalasta. Morsian oli 27-vuotias. Elämässä oli paljon työtä, oli iloa ja suruakin. Rippikirjamerkintöjen mukaan Iisakki ja Anna Kaisa näyttävät käyneen ahkerasti kirkossa ja ehtoollisella. Toisaalta Häkkilän talossa on ollut uhrikuusi, josta kerrotaan: ”Siinä Häkkilänniemessä asui Piekäisiä, niin ne asukkaat uhrasivat joka syksy viinoo sen kuusen juurelle ja lammasrokkakupin. Lehmä kun poiki, niin sen kuusen juurelle uhrasivat ensimmäisen kupillisen juustoa ja kaikista eläinten tappaisrokasta ensimmäisen kupillisen veivät kuusen juurelle uhriksi. Sitä kuusta eivät tohtineet hakata. Sitten ukonilma kaatoi sen kuusen.” Näin oli muistellut Santeri Tenhunen 1800-luvun lopussa.

Iisakki ja Anna Kaisa saivat yhdeksän lasta. Esikoinen Johan eli Juho syntyi 1834. Hän muutti Pielavedeltä Viipuriin 1864, sieltä takaisin Pielavedelle ja takaisin Viipuriin, jossa hän kuoli 1898. Juho oli naimisissa Maria Muttosen kanssa, heillä oli kuusi lasta ja heidän jälkikasvuaan asuu Pietikäisten sukukirjan mukaan Lapinlahdella. Vuonna 1835 Iisakille ja Anna Kaisalle syntyi kaksoset Tiina ja Reeta, jotka kuolivat pieninä. Vuonna 1836 syntynyt tytär Hedda oli naimisissa Juho Tenhusen kanssa ja eli Pielavedellä 30-vuotiaaksi. Vuonna 1839 syntynyt tytär Hendriikka meni Viipuriin ja Pietariin, myöhempiä vaihteita ei tiedetä. Iisakin nuoremmista lapsista Anna Sofia kuoli 8 kuukauden iässä, Helena 2-vuotiaana, Riitta Kaisa 2-vuotiaana ja kuopus Adam muutaman

päivän ikäisenä. Vuonna 1851, pian Adamin kuoleman jälkeen kuoli Anna Kaisa 44-vuotiaana. Iisakki jäi 41-vuotiaana leskeksi. Surua riitti. Yhdeksästä lapsesta vain kolme varttui aikuiseksi.

Vuonna 1853, melkein 43-vuotiaana Iisakki solmi toisen avioliiton Anna Kaisa Niskasen kanssa. Morsian oli Pielaveden Tommonmäeltä ja oli Iisakkia 15 vuotta nuorempi. Hänellä oli avioton poika, Israel. Iisakille ja Anna Kaisalle syntyi neljä lasta. Vuonna 1854 syntynyt Josef Magnus eli 2-vuotiaaksi. Vuonna 1858 syntyi Alberttiina, 1861 Matti ja 1864 Anna Sofia. 1860-luvun nälkävuosien aikana Iisakin perhe köyhtyi ja kuihtui ja Pietikäiset joutuivat loisiksi. Nälkävuonna, tammikuussa 1868 Iisakki kuoli vesipöhhöön. Hän oli kuollessaan 57-vuotias. Torppaan tuli uudet asukkaat. Vaimo Anna Kaisa kiersi leskeksi jäätyään ensin kerjuulla Pielavedellä ja muutti sitten syyskuussa 1870 Pietariin kolmen nuorimman lapsensa kanssa. Anna Kaisa kuoli Pietarissa vuonna 1896. Alberttiina asui Pietarissa ja Viipurissa. Matti eli 69-vuotiaaksi ja on haudattu Geni-tietokannan mukaan Ohdan hautausmaahan Venäjälle. Anna Sofia kuoli 1894 Impilahdella.

Siinä oli lyhykäisyydessään Iisakin elämäntarina. Torpan poika ja torppari, paljon työtä, kaksi vaimoa ja 13 lapsen isä.

MEHILÄINEN JA PIETIKÄINEN

Vuosina 1836–37 ja 1839–40 Elias Lönnrot toimitti omaa lehteä nimeltä *Mehiläinen*. Se oli ensimmäinen suomenkielinen aikakausjulkaisu ja ylipäänsä viides suomeksi ilmestynyt sanomalehti. Suomenkielisiä lukijoita oli vähän ja heille tarkoitettuja lehtiä vielä vähemmän. Lönnrot kohdisti lehdessään sanottavansa sekä talonpojille että oppineille. Tutkija Kaisa-Marja Perttusen mukaan Lönnrot esitteli *Mehiläisessä* ”rahvaan runoniekat runoineen rahvaalle itselleen suomen kielellä”. Runojen jälkeen oli osio ”jälkimaine”. Siinä Lönnrot kertoi runon tekijästä, arvioi runon laatua ja lisäsi huomautuksia sisällöstä, asia- ja sanaselityksiä, opettamistarkoituksessa. Lönnrot antoi Iisakki Pietikäiselle *Mehiläisessään* varsin runsaasti palstatilaa. Hän julkaisi kolme Iisakin runoa, yhteensä 360 säettä, ja jälkimaine-osiossa oli Iisakkiin liittyvää tekstiä, kaikkiaan kymmenkunta sivua. Heimosota oli sitten vielä erikseen.

Kesäkuussa 1836 Lönnrot julkaisi Iisakki Pietikäisen runon Kiitos Keisarille, 73 säettä. Siitä muutama pätkä:

-- NIKOLAI se niin hyväksi,
Rupes meille rakkahaksi,
Anto ratki rakkaudesta,
Sulosesta syäimestänsä,
Laitto suuren rahasumman
Syntisille Suomen maalla,
Köyhille kenkättäväksi;

Että pojat Pohjan maalla
 Taitaisivat taloissansa,
 Vielä eestipäin elellä;
 Ettei ruunu ryösteleisi,
 Eikä herrat heiltä weisi
 Tawaroita taltehensa;
 Ettei maita millonkahan
 Annettaisi autioiksi.

Iisakki rukoili, että suuri Jumala lainaisi Nikolaille laupeutta, ”siellä kuulussa kylässä, Pietarporin porstuissa:” --- ”Ettei vihollinen wihanen, mieltä myöten millonkahan saisi häntä saavutella”.

Hän toivoi, että Nikolaita suojeltaisiin sodissa.

Hän on tuiman Turkin kanssa
 Tapellunna taitawasti,
 Ett’ on woiton väkinensä
 Tuonut tänne Turkistaki,
 Uskon kautta ulkomaalta;
 Jost’ on kiitos kirkoissamme,
 Sulosesti Suomen maalla,
 Kaunihisti kuulta saatu.
 Woi teitä tuimat Turkkilaiset,
 Jumalaton julma kansa,
 Pahanelkiset pakanat!
 Uskon päältä usiasti
 Kapinoita kauhioita,
 Tappeloita tuimimpia,
 Harjotteletta häjyjä,
 Herran oppia hyweä
 Estelettä eksywäiset.
 Tämän on laulun laitellunna
 Poika pieni Pohjan maalla,
 Iisakki ilmottanunna,
 Pieksiäinen Pielaweellä.

Jälkimmäine-osiossa Lönnrot kertoo, että aiheen innoittajana oli Venäjän keisari Nikolai I:n päätös antaa anteeksi vuoden 1829 kruununverojen rästit. Noin 16-vuotiaan Iisakin hän kertoi tavanneensa kesällä 1831 Pielavedellä, ja pohti pojan olleen runoa tehdessään vieläkin nuorempi. Runon arvo oli kahtalainen. Se oli lähtenyt ”sulasta, vakaasta sydäimestä”, toiseksi se näyttää, miten ”meikäläisestä rahvaasta moni jo nuorempianakin älyää sanoja runohin solmiella ja runot laadullensa laitella”.

Suomen kieli on rahvaan runotaidon edellytys. ”Erittäin hawatsin hänen varsin peljänneen, niin tätä kun muitakin runojansa ilmituottaa ja vasta paljolla anomalla ja vaatimalla sain siihen myöntymään”. Lönnrot totesi: ”Monesti on maassamme rahvaalla turha pelko runoistansa, kieltyn,

luvattoman olevan, ei ainoasti tehdä, vaan laulellakin niitä.” Hän arveli niin olleen paavin aikoina. ”Tämä nykyinen laululupa ei tainut Pieksiäisellä oikein tuttu eli uskottu olla, ilmanki pelkäävällä, muutamista naururunoistansa erästen suuttuvan, jotta laulettuansa sano: Voi jos tietäisivät näitä minun teille laulaneen, niin toki ensitilassa minun pieksäisivät”. Lönnrot toivoi, että siitä ajasta Iisakki olisi jo ”suuremmaksi paisunut ja paremmin voisi pieksijöitensä vastustella, ja aikoi pranttäyttää myös naururunot. Ja Iisakille tuli lehdessä terveisiä: ”Ja häntä, jos tämä kirjoitukseni olisi luettavaksi joutuva, pyydän ja kehotan jo tointuneemmalla älyllänsä wastaki runoja tekemään, luvaten niistä, jos Pielavedessä tulisin käymään, usiampiaki tolppia, kun wiimmesellä kerralla.

Lönnrot kommentoi Iisakin vanhaa luuloa, kun tämä nimitti turkkilaisia pakanoiksi ja jumalattomiksi. ”Turkkilaiset eivät ole jumalattomia eikä pakanoita, vaan Mahometin uskolaisia, jotka tunnustavat yhden ainoan Jumalan, Samaten kun me kristinuskovaisetki. Siinä meistä erinomattain poikkeawaiset, etteivät pidä Wapahtajata Jumalana, vaan muuna pyhänä miehenä.” Nurmijärven rovasti Johan Fredrik Berg kiivastui *Mehiläisen* uskonnonvastaisesta linjasta ja turkkilaisten jumalasuhteen käsittelystä ja tarttui kynään. Hänen mielestään Mehiläinen ei soveltunut rahvaan luettavaksi, koska se ei ”puhtaalla rakkaudella kohtelee uskonoppia, vaan pikemmin kiukulla ja vahingoittamisen himolla”. Pietikäisen runoja rovasti piti sisällöltään ja sävyltään sopimattomina, joten hänen oli syytäkin arkailla niiden esittämistä. Lönnrot julkaisi Bergin kirjoituksen lehdessään vuonna 1840.

Elokuussa 1836 Lönnrot julkaisi *Mehiläisessä* Iisakin runon Waaraslahden Kaisa. Se oli pitkä, 175 säettä. Jälkimaineessa Lönnrot kirjoitti: ”Tämä ei ketänä pahasti loukkaawa eli häwäsewä naururuno on jo ennen mainitun Iisakki Pieksiäisen tekemä Pielavedeltä. Emme tiedä, jos juuri tarwinneekaani erityisiä selvityksiä, koemma kuitenkin panna joita kuita. Kuonanperä on haukkumanimi ja Waaraslahti kylän oikia nimi”.

Onkos kuultu kummempata,
 Kun on kuultu Kuonanperästä,
 Waaraslahelta vähältä,
 Tyttärestä taitawasta,
 Kaisasta kaunihiesta,
 Jonka on isä isäntä,
 Laaullinen lautamiesi.
 Äiti vähä äikkäpäinen,
 Ei anna anelewalle,
 Eikä koske kulkewalle,
 Tawaroitaan tarkka waimo,
 Lapselleen waan lallattaapi,

Tyttäreelleen noin puhupi:
 ”Naitawa oisit, nätti likka,
 Otettawa oiwa lapsi,
 Kun sullen nyt sulhasia,
 Jostai joutuwa olisi.”
 Oli aikoa wähasen,
 Tuli kihlat kiiätellen,
 Hämehestä hälle joutu,
 Paiskattuna Pahkamäestä,
 Aappo Anttisen awulla,
 Jok’ oli saatu saattajaksi,
 Puhemieheksi puhuttu,
 Pantu asian alkajaksi.
 Waan eipä tyttö tyyris-noukka
 Sille miehelle menisi,
 Toista toiwopi tulewan,
 Mieheksensä muita saawan:
 ’Jos ma saisin Sawolaisen,
 Nätin pojan naapurista,
 Awioksi Anttipojan,
 Kyntöläisen kumppaliksi;
 Toki koitan konstillaki,
 Eikö taiosta apua.”
 Jo otti akan awuksi,
 Wariksesta wanhan waimon,
 Lehtomaalta leskieukon,
 Ruukkimahan ruumistansa,
 Loihtimahan luontoansa.
 Tuli lähtö lähtehelle,
 Mänö mieletön pesolle,
 Hullu käynti huuhtomille.
 Siinä hullut huuhtelewat,
 Astuelewat alasti,
 Lähtehellä liemuawat:
 ”Mistäpä sä nyt mielelläsi
 Miehen ottawa olisit?”
 Kaisa wastahan kawahti:
 ”Mistäpä minä mielelläni
 miehen ottawa olisin!
 Puhutusta paikastani,
 Sulle tietystä talosta,
 Nätin pojan naapurista,
 Armahimman Anttipojan.”
 Jo tuli näkemään Narikka,

Sattu kuulemaan Kurikka;
 Narikalta nauru pääsi,
 Kurikalta kumma ääni.
 Liikku sitte puolet riksit,
 tolpat tukkuna mäniwät:
 Tunki tuhma tyttö rukka,
 Narikalle niitä työnti:
 ”Älä wirka weikkoseni,
 Ilmottele ihmisille,
 Naapurille näitä töitä,
 Josta kummat kuulumassa,
 Olisi pahat pakinat,
 Yli kylän ystäwillä,
 Kaisan kaswokumppalilla.”
 Mies se lupasi lujasti
 Suunsa lukkohon lukita:
 ”Ei mäne minne’kän minusta,
 Ulommaksi ollenkana.”
 Muuten ei ollut niistä töistä,
 Tullut Antillen apua;
 Eipä luonto luikahtanut,
 Männyt mieli miehen päästä,
 Kokehilla konsturitten,
 Taikuritten tahtomalla;
 Eikä Kaisa, kaunis tyttö,
 Kesakkona kelwannunna
 Anttipojan puolisoksi,
 Awioksi armahaksi,
 Waikka nuotki wanhat waimot,
 Alatalon allasnaamat,
 Rytköttäret, Rötköttäret,
 Kyllä toiwoiwat toella
 Kaisatytön kaupittawan,
 Kytettäwän Kyntölähän.
 Toisin sattu toiwortukset,
 Ajatuksensa alemma,
 Kun tuli wänttyrä wäwyksi,
 Hämehestä härän aisa,
 Pahkamäestä pallinaama,
 Jussi juosta jorpotteli,
 Roplotteli rokon poika,
 Kihlojansa kiiätteli
 Kahesti’ki Kaisan luona.
 Ratulista raappasimma

Kuiwin suin kuokkimassa.
Jopa me tuosta jolanasta
Näimmä wirhen wierahatki:
Oli kun wanha waskiloutu,
Lanpuoti lakkarissa,
Joll' oisi siaa siwussa,
Paljonni paian powessa;
Eikä oikein osannut
Tanssiakan taitawasti;
Ei se kääntynyt ketara,
Polwesta jalkapölikkä,
Ketraksesta kääntymätön,
Ettei sattunut somasti,
Tahin päälle taitawasti.
Rompsis, kompsis, tompsis, kompsis,
Niin se hyppi Hämäläinen,
Ori iuku ilkiästi,
Ori'pässi oiwanlainen,
Sulhasmiehen suuri aasi,
Lainattu lamuhevonen.
Oli kanssa kakkaroit,
Kyläsiä kymmenkunta,
Ne oli ehtinnä evääksi,
Kantanna Katajasuolta,
Sitä min' en siinä tieny,
Liekö ollu liharaaja
Pantunaki Pahkamäestä,
Sen mä waan sanoa taian,
Toki tunnenki toeksi,
Ettei siro sillä lailla,
Kihlateillähän käwele,
Kutsustele kuuliaisissa.
Kummaksi en kuitenkahan
Näitä sa'uksi sanoisi,
Mutt' oli oikenni outo
Kun tuli tuhmasti tupahan.
Oltuansa yön ylite,
Ehto hetken ensimmäisen:
Oli paitaki pahasti,
Helmat kanssa heilumassa,
Irti kaikki kaulutsetki,
Pää wielä sitäi pahempi,
Hiwustukka tuhrunnunna,
Kaikki kaswonsa liassa.

Wiimmen Penttinen perusti,
 Tekepi tuon topra poika,
 Saattapa sanan papille,
 Rowastille roimahousu,
 Hywä oli Hämäläinen
 Ensimmältä eukostaki,
 Isästäki, äitistäki,
 Setästä sitäi parempi;
 Iloissansa ilmotteli,
 Kehu kuuluten kyläkunnan.
 Ei ollut iloa iäksi,
 Miestä wiikoksi moneksi;
 Näkiwät Jussin juowuksissa,
 Hämäläisen höyräkässä;
 Totta tuli toiset tuumat;
 Purkupuheet pahimmat,
 Jussi tahto juonitella.
 Ei puhunut purkawansa,
 Kaisa waan wakuuttelepi:
 ”Ei minua millonkana
 Wieä kanssasi wihille,
 Paiskata papin etehen;
 Mahot olla oikiassa,
 Siweenä siinä siasta
 Saisit nyt tytön Sawosta,
 Kuulun Kaisan kumppaliksi’.
 Se wielä sitäi pahempi,
 Kun oli Paawo paleltua,
 Ikäläinen ilkiäksi,
 Lähtenynnä liehtariksi,
 Jussille johattajaksi.”

Iisakki sai terävän kielensä takia liikanimen ”Pieksiäinen”. Hänen runonsa Waaraslahden Kaisa aloitti heimosodan pilkatessaan hämäläisiä wänttyröitä. Siihen vastasi topakasti hämäläisten puolesta janakkalainen Kustaa Paturi lähettämällä lehteen vastinerunon ”Pieksiäisen panettelemasta, Hämettä häpäsemästä”, joka ilmestyi syyskuussa 1837. Siitä alkua seuraavassa:

Jo tuli juttu julkisesti,
 saatu on laulu laitettuna,
 Poikaiselta Pohjanmaalla.
 Poika ruhjuksi runosi,
 Hämäläisiä häpäsi,
 Jost’ on mieli muutuksissa,
 Sydämeni suutuksissa,

Pieksiäisen pieksemistä,
 Laulun laittajan puheista.
 Woipa pöllö pölkkipäinen!
 Kun ei saata solwaamata,
 Hämettä häpäsemätä,
 Runojansa rustaella,
 Kirjotella Kaisastaki,
 Taikka muistaki monesta,
 Neitsyistä näppäristä,
 Pohjanmaanki mainioista.
 Sanon suorasti sanani:
 Ole ilman solwaamata,
 Hämettä häpäsemättä,
 Pännälläsi pieksämätä!
 Hämeessä on hywiäki,
 Hämeessä on huonojaki,
 Samoten kuin Sawossaki,
 Että Pohjolan perillä,
 Kaukanaki Karjalassa.

Runo oli pitkä, 258 säettä. Lönnrot arveli Paturin kirjoittaneen runonsa korkeintaan puolitosissaan. Todellisten heimokiistojen aika oli hänen mielestään ohi. Niinpä Lönnrot ei uskonut Pieksiäisen tahi jonkun muun pahastuwan, jos aina ei kiitettäisikään.

Huhtikuussa 1837 Lönnrot julkaisi *Mehiläisessä* Iisakin kolmannen tekosen, Runon Ollista ja perehestänsä. Siinä oli 112 säettä. Runo liittyy Kiuruveden maisemiin, Haikolan Olliin ja ruotii ilkikurisesti saituutta.

Vuonna 1843 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura sai ylioppilas J. R. Bergstadin välityksellä kaksi viimeistä säilynyttä Iisakki Pietikäisen runoa. SKS merkitsi pöytäkirjaansa kiitoksensa ”talollinen Pietikäisen” lahjoituksesta. Nämä runot olivat Terveisiä tohtori Lönnrotillen, 50 säettä. Siinä Iisakki lähetti tuttavallisia terveisiä tohtorille Kajaanin kaupunkiin.

Nyt on sanottu Savosta
 Suuret kiitokset suloiset.
 Pietikäinen Pielaveiltä,
 Aivan Iisakki ilolla
 Teitä paljon tervehtiipi,
 Tohtoria toimen kanssa,
 Lönnrootia lujasti,
 Kajaanin kaupunkihin.
 Kuinga voitte veli kulta,
 Kuinga ystävä elätte,
 Onko teillä terveyttä?

Muistelen minä vähäisen
Kuin ma lassa teillen lauloin,
Tuota rumppasin runoja.
Pikku poikana puhelin,
Pikkuruisen Piekkelässä,
Saxmannissa sanelin.
Kyllä siitä on kulunut,
Kyllä vuotta kymmenkunta,
Wai lienee enempi eletty,
Enpä tuota tarkon tieä,
Taia tarkasti sanoa.
Silloin oli lapsen mieli,
Lapsen loatu, lapsen luonto,
Kokonansa lapsenlainen.
Siitä kiitän kiivahasti,
Teitä ystävä ylistän,
Kuin mullen palkaksi pania,
Ruplin rahoja lukia,
Kolmin tolpin toimittia.
Sillä rahalla sivalsin
Hatun päähäni halulla,
Wiltti hatun halvemmanni.
Jopa hattu nyt hajalla,
Rikki uurteilta ujunna,
Harmajaksi haalistunna,
Päälaelta lauennunna.
Mieli mehtähän menööpi,
Laulun nuotti nuiottaapi.
Toki toisen toimittaisin,
Uuen ostaisin uhalla,
Waan ei jaksaisi varoista.
Köyhäksi olen kerinnyt,
Jotenkuten joutununna,
Toisen maalla tolpparina
Hämmentyynnä Häkkilässä.
Paljot lapset laulajalla,
Runsahat runon sepällä,
Itkeväiset ilmestynnä
Pienet Iisakin pihassa.

Toinen Bergstadin tallentama oli Runo koreuvesta, jossa Iisakki moitiskeli miehiä ja naisia turhasta koreilunhalusta, johon he kuluttivat rahansa. Siinä oli 100 säettä. Kaikkiaan Iisakilta on tallennettu yhteensä 510 runosäettä.

Iisakki herätti huomiota myöhemminkin. *Valvoja*-lehdessä 1916 hänestä mainitaan: Pielaveteläinen velikulta koiransilmä Iisakki Pietikäinen, joka haukuskeli itseään Pieksiäiseksi ja josta Lönnrot oli kirjoittanut Helsingfors Morgonbladiin 1832.

IISAKIN RUNOILIJAN LAHJAT

Iisakin runoilijan lahjoista ei ole jäänyt Pielaveden kirkonkirjoihin mitään merkintöjä. Ilman Elias Lönnrotia ja em. ylioppilas Bergstadia tuskin tietäisimme mitään Iisakin sepittämistä runoista, ne olisivat menneet runoilijan mukana hautaan.

1800-luvun alussa runonlaulanta oli Savossa vielä yleistä. Iisakilta soljui kalevalainen runomitta ja alkusoinnut. Kuuliko Iisakki jostakin muiden laulavan, sitä ei tiedetä. Ei ole tiedossa sekään, lauloiko Iisakki runonsa vai saneliko ne. Runossaan tohtori Lönnrotille hän sanoo lapsena laulaneensa, runoja rumpanneensa, puhelleensa, sanelleensa. 194 vuoden taakse voi vai vain arvailla. Laulamalla runot ehkä pysyivät paremmin mielessä. Mutta lahjakas kansanrunoilija Iisakki oli, siitä ollaan varmaan kaikki samaa mieltä. Mistä Iisakki sai kipinän runonsepittämiseen, ei ole tiedossa. Oliko sellainen perhepiirissä tapana, miten kotona, lähipiirissä ja kylällä suhtauduttiin Iisakin runoiluun? Runoissa oli savolaista huumoria, pientä ilkeilyäkin. Oliko kuulijoilta tullut sanomista, sapiskaa tai kenties selkäsauna? Pieksikö joku Pieksiäisen?

Iisakki osasi lukea, mutta liekö osannut kirjoittaa – sekään ei ole tiedossa. Jos hän ei runojaan kirjoittanut, hän sepitti ja säilytti ne mielessään. Nuorella miehellä on pitänyt olla todella hyvä muisti. Iisakki lienee aloittanut runojensa sepittämisen varsin nuorena, kun hän 21-vuotiaana poikamiehenä luetteli Lönnrotille 360 säettä. Ei pitkiä runoja tuosta vain improvisoida. Hän oli 33-vuotias ja viiden lapsen isä, kun hänen viimeiset runonsa tallennettiin. Jatkuiko runoilu vielä sen jälkeen. Kukapa tietää.

Iisakki sai aiheet runoihinsa lähipiiristä. Vähän ihmetytti runo Kiitos keisarillen. Nikolai I oli Venäjän keisarina 1825–1855 ja Venäjän ja Turkin sota käytiin vuosina 1828–1829. Mistä Häkkilän torpan poika tiesi em. sodasta? Ei ollut internettiä eikä Esson baaria, jossa myöhempien sukupolvien nuoret miehet kuulevat uutisia ja vaihtavat mielipiteitä. Ei ollut suomenkielisiä sanomalehtiä. Mutta Pielavedellä kirkon saarnastuolista luettiin viranomaisten tiedonantoja. Sieltä tuli uusi tieto, ja se päättyi Iisakin runoon.

Vaaraslahden Kaisa-runo pohjautuu sekin tositapahtumiin. Runo kertoo Alatalon talollisen tyttären Kaisa Nousiaisen avioliittohaaveista ja keinoista, joita hän käytti niitä edistääkseen. Kaisan haaveena oli naida kylän suurimman talon Kyntöahon poika Antti Nousiainen. Kaisa otti avukseen lemmenaiat, joista ei kuitenkaan ollut apua, ja lopulta Kaisa kihlautui pahkamäkeläisen Juho Saastamoisen kanssa. Saastamoisten sukukirjan mukaan kihlajaiset olivat tammikuussa 1831: ”Juho osoittautui kuitenkin jo kuuliaistansseissa pahapäiseksi juopoksi. Hän riehui tanssiaisissa, mistä morsiamen sukulaiset eivät pitäneet ja sittemmin häät peruttiin.” Iisakki käsitteli runossaan Kaisan ja Juhon kihlautumista. Lönnrotille esitettiin tuoretta tietoa kylän tapahtumista.

LÖNNROTIN KUULUMISIA

Tässä on nyt puhuttu Iisakki Pietikäisestä, mutta mitä tuli Lönnrotista. Pielavedellä 1831 käydessään hän ei ollut vielä kansakunnan kaapin päällä, sinne hänet nostettiin myöhemmin.

Kansallisbiografia kertoo: Elias Lönnrot oli suomen kirjakielen toinen isä Mikael Agricolan jälkeen, kansalliseepoksen, Kalevalan ja sen sisarteoksen Kantelettaren luoja, kielen uudistaja ja sanakirjojen toimittaja sekä ensimmäisen suomenkielisen aikakauslehden kustantaja ja toimittaja. Lönnrot oli myös lääkäri ja laati lukuisia kansaa valistavia terveydellisiä ja tieteellisiä julkaisuja.

Lönnrot oli tutkimusmatkailija, teki toistakymmentä matkaa, myös suuret kiä. Hän kulki kävellen, soutuena, hiihtäen ja kulkuneuvoja niukalta hyödyntäen viidentoista vuoden aikana matkan, jonka pituus vastasi matkaa Helsingistä etelänavalle. Ääripisteitä olivat Petsamo, Arkangeli, Viena, Viro ja Inkeri. Matkojen tuloksena mm. 65 000 säettä kansanrunoutta. Kalevan ensimmäinen versio 1835, Kalevalan toinen painos 1849. Kummatkin olivat Lönnrotin omia luomuksia, ei kansanrunojen kokoelmia. Julkaisu teokset *Suomen kansan sananlaskuja*, *Suomen kansan arwoituksia*, *Suomen kansan muinaisia loitsurunoja*; *Suomalaisen talonpojan kotilääkäri*. Suuri määrä artikkeleja.

Apulaislääkäri Oulussa 1832, Kajaanin piirilääkäri 1833–1854; yliopiston suomen kielen professori 1854–1862, suomalais-ruotsalaisen sanakirjan toimittaja 1862–1880.

Ajoi raattiusaatetta, perusti Kajaaniin Selveys-seuran, joka nukahti jäsenten puutteeseen.

Kielitieteilijä. Suurtyö Suomalais-ruotsalainen sanakirja 1880, sisälsi yli 200 000 sanaa. Kutsutaan suomen kirjakielen toiseksi isäksi. Vakiinnutti d:n suomen kirjakieleen, poimi omakielisiä vastineita sananparsista ym. Lönnrotin jäljet näkyvät lakikielen tuhannessa termissä, kasviopin sanaston kolmessa neljäsosassa sekä kieliopin ja matematiikan oppisanastossa. Lönnrotin kehittämiä sanoja

ovat mm. kansallisuus, kirjallisuus, kuume, laskimo, valtimo, muste, pöytäkirja, esitys, itsenäinen, kieltolaki, mietelmä, monikko ja yksikkö, sivistys, sopimus, tasavalta, toisinto ja äänioikeus.

Toimittajan työ kattaa yli 60 vuoden ajan. Uudisti suomalaista virsirunoutta. Soitti kanteletta ja kehitti kromaattisen kanteleen.

Suurmies. Kansallinen eheyttäjä, jonka arvovalta kantoi yli puolue- ja kielirajojen.

Tällainen suurmies siis tallensi Iisakki Pietikäisen runoja ja julkaisi niitä. Olkaamme ylpeitä.

MISTÄ IISAKKI PIETIKÄISTEN SUKUKIRJAAN?

Pietikäisten sukuseuran perustaja, pitkäaikainen esimies ja kunniajäsen Toivo Pietikäinen laati ensimmäisen *Pietikäisten sukuhistorian, Ylä-Savon sukuhaaran* vuonna 1979. Siinä kirjassa olivat mukana tiedot niin Iisakki Pietikäisestä kuin hänen esi-isistään, mutta ei mitään Iisakin runoista. Topi kuitenkin tiesi sukumme runoniekasta. Hän kirjoitti vuonna 1976 *Kiuruvesi*-lehteen jutun nimeltä ”Lönnrot Kiuruvedellä”, jossa hän kertoo Iisakin ja Lönnrotin tapaamisesta. Siinä hän ei mainitse Iisakin elinvuosia. Voi olla, että ne eivät olleet tuolloin tiedossa. Iisakki Pietikäisen, hänen esivanhempiensa ja myös jälkipolviensa tiedot on kirjattu myös Matti Närhen vuonna 2007 toimittamaan kirjaan *Pietikäisten Ylä-Savon sukuhaara*. Siinäkään ei mainita mitään Iisakin runoista. Kun Pietikäisten Sukuseura alkoi koota uusinta, vuonna 2019 julkaistua Arto Pietikäisen toimittamaa *Pietikäisten Ylä-Savon sukuhaara II*-kirjaa, oli pieni työryhmä, jossa olin mukana. Mietittiin, että kirjassa olisi mukava olla tarinoita ja pohdittiin, keitä kannattaisi mainita. Surfasin tuolloin netissä, hakusana oli Pietikäinen. Vastan tuli muutama rivi kansanrunoilija Iisakki Pietikäisestä Pielavedeltä. Sen oli kirjoittanut sukututkija Jarmo Paikkala, jolle lähetin viestiä ja kyselin tarkempia tietoja. Hän kehotti katsomaan *Saastamoisten sukukirjasta*. Kirjaa ei löytynyt kirjastosta eikä Saastamoisten sukuseurasta, olikohan se silloin loppuunmyyty. Löytyi mieheni serkku, jolla oli Saastamoisten kirja, mutta se oli lainassa Pielaveden Vaaraslahdella. Sinne matka, sukuloimaan Eero ja Liisa Tikkasen luokse. Sieltä löytyi *Saastamoisten sukukirja*, jossa oli lyhyesti tietoa Iisakista ja osa Iisakin Vaaraslahden Kaisa-runosta. Saastamoiset siis kerkesivät ensin. Tikkasilta löytyi myös tieto, että Iisakin elämäntarina oli jo kirjoitettu. Suuresti arvostamani tutkija, tohtori Jouko Kokkonen Kiuruveden Sulkavanjärveltä oli kirjoittanut 1995 hienon kirjan *Järvien rantamilta ja mäkien rinteiltä. Vaaraslahden, Tommonmäen ja Joutsenniemen kylähistoria*, siitä selvisi Iisakin henkilöllisyys ja henkilöhistoria. Niin löytyi tietoja myös Pietikäisten sukukirjaan, johon sain kirjoittaa lyhyehkön tarinan Iisakista ja SKS:n kirjallisuusarkistosta saatiin lupa julkaista Iisakin runo Terveisiä tohtori Lönnrotillen.

Olisi mukava kuulla teiltä, sukuseuran veteraanit, käytiinkö Iisakki Pietikäisestä aiemmin mitään keskustelua ja jos käytiin, millaista. Kiinnostaisi myös tietää, tiedettiinkö Iisakin sukulaisten piirissä Iisakin runotaidosta. Jos tiedettiin, milloin tieto tuli ja mitä asiasta tiedettiin.